

บทที่ 2

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

ศูนย์วิชาการเพื่อพัฒนาการศึกษา

หลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 เป็นหลักสูตรที่เน้นให้นักเรียนได้เรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน เพื่อสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับในโรงเรียนไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวันได้ ดังนั้นกระบวนการเรียนถือเป็นสำคัญ แต่จากสภาพปัจจุบันพบว่า กิจกรรมการเรียนการสอนยังไม่บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเท่าที่ควร สาเหตุสำคัญประการหนึ่งก็คือ ครูยังใช้วิธีสอนแบบบรรยายมากกว่าการใช้สื่อ ทั้งนี้เนื่องจากโรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่มีขนาดเล็ก งบประมาณการจัดซื้อสื่อจึงไม่เพียงพอต่อความต้องการ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้พิจารณาถึงปัญหาที่มีผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษาดังกล่าว จึงได้จัดทำโครงการพัฒนาคุณภาพการประถมศึกษา (คพศ.) ขึ้น เพื่อแก้ปัญหาด้านสื่อการเรียนการสอนโดยการจัดตั้งศูนย์วิชาการขึ้น 2 ระดับ คือ ศูนย์วิชาการจังหวัดและศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน เพื่อเป็นแหล่งทรัพยากรทางการศึกษาอันเป็นปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้มีประสิทธิภาพตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

แนวทางการดำเนินงานของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน

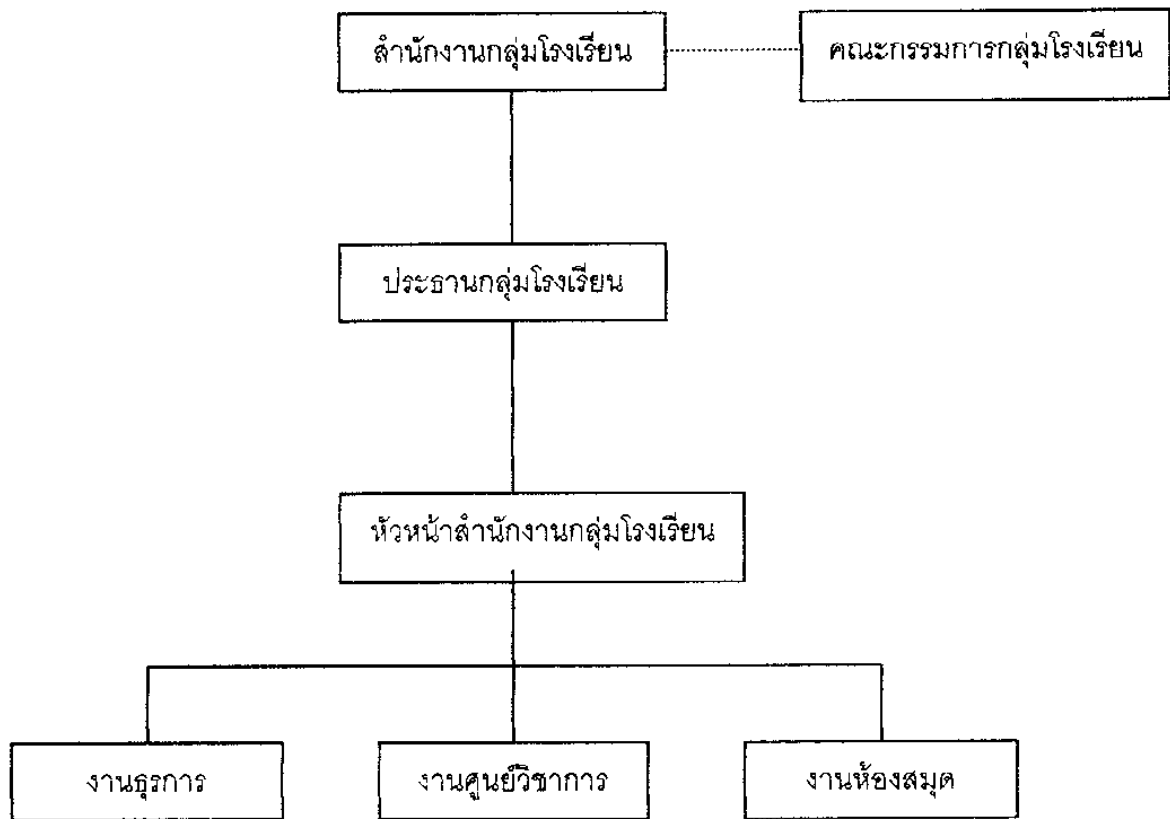
ในปัจจุบันศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนเป็นงานหนึ่งในสำนักงานกลุ่มโรงเรียน ซึ่งองค์กรกลุ่มโรงเรียนต้องจัดให้มีขึ้นตามระเบียบคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ว่าด้วยกลุ่มโรงเรียนประถมศึกษา เพื่อบริการสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนแก่โรงเรียนภายในกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อมุ่งปรับปรุงคุณภาพการศึกษาให้ดีขึ้น โดยมีภารกิจที่จะต้องปฏิบัติ คือ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2531 : 5-9)

1. วางแผนการดำเนินงานศูนย์วิชาการกลุ่ม เพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและงานวิชาการของกลุ่มโรงเรียน

2. ดำเนินการผลิต ค้นคว้าทดลองเกี่ยวกับสื่อและเทคนิควิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน
3. จัดระบบเก็บรักษาอุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอน หนังสือ และสิ่งพิมพ์ให้เป็นหมวดหมู่
4. จัดระบบบริการอุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอน หนังสือ และสิ่งพิมพ์
5. จัดทำสถิติข้อมูลที่เป็นใช้ในการพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนภายในกลุ่ม
6. ให้ความรู้ แนะนำ ส่งเสริมการใช้อุปกรณ์สื่อการเรียนการสอน ตลอดจนเทคนิควิธีการแก่ครูภายในกลุ่มโรงเรียนและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง
7. สนับสนุนเครื่องมือ อุปกรณ์และสื่อ เพื่อการพัฒนาบุคลากรและงานอื่นๆ ของกลุ่ม
8. ประสานงานกับศูนย์วิชาการจังหวัด สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ/กิ่งอำเภอ ตลอดจนบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เพื่อประโยชน์ในการใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ
9. ประเมินผลและรายงานผลการปฏิบัติงานศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ
10. ปฏิบัติงานอื่นที่ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการกลุ่ม

การดำเนินงานตามโครงการ

ตามระเบียบว่าด้วยกลุ่มโรงเรียนของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดให้โรงเรียนรวมกลุ่ม 7-8 โรงเรียนเป็นกลุ่มโรงเรียน มีสำนักงานกลุ่มโรงเรียนเป็นสำนักงานบริหาร การบริหารกลุ่มโรงเรียนบริหารในระบบคณะกรรมการ เรียกว่า คณะกรรมการการกลุ่มโรงเรียน มีประธานกลุ่มเป็น ประธาน สำนักงานกลุ่มโรงเรียนแบ่งเป็น 3 งาน คือ งานธุรการ งานศูนย์วิชาการและงานห้องสมุด

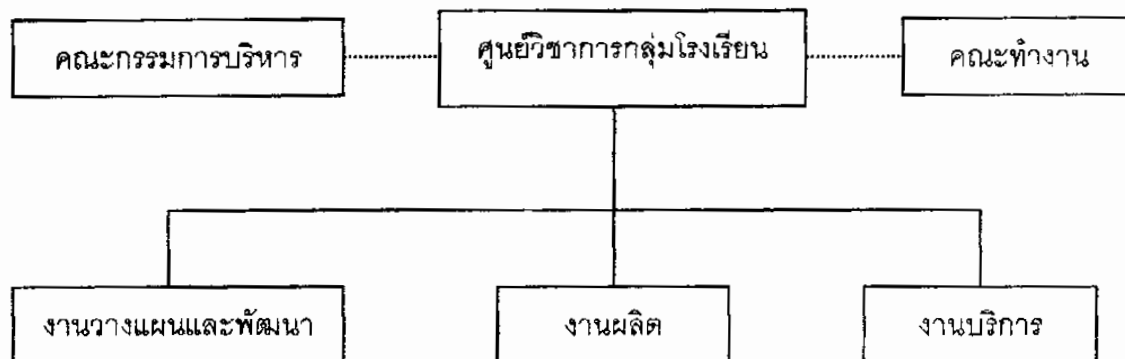
การดำเนินงานของกลุ่มโรงเรียน

(ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2531 : 8)

การบริหารงานของกลุ่มโรงเรียน

การดำเนินงานศูนย์วิชาการทั้งสองระดับได้ทดลองดำเนินการในลักษณะโครงการนำร่องมาตั้งแต่ปี 2527 และขยายโครงการต่อเนื่องมาทุกปี จังหวัดที่เข้าโครงการแต่ละปี จะได้รับวัสดุครุภัณฑ์ในปีแรก จะได้รับการพัฒนาบุคลากรและพัฒนาการดำเนินงานในปีต่อไป อย่างต่อเนื่อง ซึ่งศูนย์วิชาการจังหวัดและศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนในจังหวัดที่เข้าโครงการจะเริ่มดำเนินการได้ในช่วงปลายปีที่ 2 นับตั้งแต่เข้าโครงการ เช่น จังหวัดที่เข้าโครงการปีงบประมาณ 2528 ก็ จะเริ่มโครงการได้ราวต้นปีงบประมาณ 2530 เป็นต้นมา

เพื่อให้สอดคล้องกับภารกิจของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนดังที่กล่าวแล้ว โครงการพัฒนาคุณภาพการประถมศึกษา (คพศ.) จึงได้เสนอแนวทางการแบ่งงานภายในศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน ดังนี้

โครงสร้างและการแบ่งงานในศูนย์วิชาการโรงเรียน

(ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2531 : 9)

การจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานเนื่องจากศูนย์วิชาการกับงานห้องสมุดกลุ่มโรงเรียนดำเนินการโดยบุคลากรภายในกลุ่มด้วยการอาศัยความร่วมมือเป็นสำคัญ กลุ่มโรงเรียนจึงต้องจัดให้มีบุคลากรในการดำเนินงานเป็นชุดเดียวกันสองคณะ ดังนี้

1. คณะกรรมการบริหารศูนย์วิชาการและห้องสมุดกลุ่มโรงเรียน ซึ่งดำเนินงานโดยคณะกรรมการกลุ่มโดยมีประธานกลุ่มเป็นประธาน หัวหน้าสำนักงานเป็นกรรมการและเลขานุการ นอกจากนี้ยังมีครูวิชาการสำนักงานเป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการอีก 1 คน
2. คณะทำงานของศูนย์วิชาการและห้องสมุดกลุ่มโรงเรียน ประกอบด้วย
 - 2.1 ผู้บริหารโรงเรียนที่ตั้งสำนักงานกลุ่ม เป็นที่ปรึกษา
 - 2.2 หัวหน้าสำนักงานกลุ่ม เป็นหัวหน้าคณะทำงาน
 - 2.3 ครูวิชาการกลุ่ม เป็นคณะทำงาน
 - 2.4 เจ้าหน้าที่ห้องสมุดโรงเรียนทุกโรง เป็นคณะทำงาน
 - 2.5 บุคลากรอื่นที่เหมาะสม เป็นคณะทำงาน
 - 2.6 ครูวิชาการสำนักงาน เป็นคณะทำงานและเลขานุการ

จะเห็นได้ว่า การดำเนินงานของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนดำเนินงาน โดยบุคลากรของกลุ่มเอง ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือทั้งในด้านความคิดและร่วมกันปฏิบัติงานเป็นสำคัญ ศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนจะเป็นศูนย์กลางการประสานงานของทรัพยากรทางวิชาการที่มีอยู่ตั้งแต่ครู ผู้มีความรู้ความสามารถ แนวคิดใหม่ เทคโนโลยีทางโรงเรียนอาจคิดค้นขึ้นนำมาทดลองค้นคว้าในศูนย์วิชาการกลุ่ม เมื่อเห็นว่าได้ผลดีก็จะเผยแพร่ออกไปสู่โรงเรียนต่างๆ อันจะทำให้เกิดการกระตุ้นให้สมาชิกของกลุ่มร่วมกันคิดค้นสิ่งใหม่อันจะนำไปสู่การพัฒนาทั้งในด้านบุคลากร เทคนิควิธี สื่อ และอุปกรณ์ ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาของกลุ่มโรงเรียนในที่สุด

โครงสร้าง บทบาทหน้าที่ และวิธีการดำเนินการของศูนย์วิชาการ

โครงการพัฒนาคุณภาพการประถมศึกษา (คพศ.) จัดในรูปแบบศูนย์วิชาการ ซึ่งมี 2 ระดับ คือ ศูนย์วิชาการจังหวัด และศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน

1. ศูนย์วิชาการจังหวัด (สวจ.)

ในการจัดการศึกษานั้น หลักสูตรจะเป็นตัวกำหนดผลประกอบการทั้งหลายที่โรงเรียนจะต้องจัดให้แก่นักเรียน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองไปในทิศทางที่พึงปรารถนา หลักสูตรซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษาของชาติ ถึงแม้ว่าจะได้มีการใช้หลักสูตรประถมศึกษาพ.ศ. 2521 มาเป็นเวลา 10 ปีแล้วก็ตาม แต่ปรากฏว่าคุณภาพการศึกษายังได้ผลไม่เป็นที่น่าพอใจนัก การแก้ไขสภาพปัญหาของการประถมศึกษานั้น ศูนย์วิชาการจังหวัดจะเป็นนวัตกรรมอย่างหนึ่ง ที่จะช่วยสนับสนุนให้การใช้หลักสูตรมีประสิทธิภาพสูงขึ้น ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานศูนย์วิชาการจังหวัดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงควรจะรู้และเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ ตลอดจนโครงสร้างการบริหารศูนย์วิชาการจังหวัดเป็นอย่างดี เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

1.1 บทบาทและหน้าที่ของศูนย์วิชาการจังหวัด (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2531 : 13)

- 1.1.1 วางแผนและดำเนินการเพื่อพัฒนาระบบการเรียนการสอนของครูในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด
- 1.1.2 เป็นศูนย์กลางการพัฒนาบุคลากรทั้งทางด้านวิชาการและทางด้านการบริหารเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน
- 1.1.3 พัฒนาและผลิตสื่อการเรียนการสอนต้นแบบ ที่มีประสิทธิภาพ โดยใช้กระบวนการวิเคราะห์หลักสูตรและข้อมูลทางการศึกษาของโรงเรียนและกลุ่มโรงเรียน

- 1.1.4 ภารกิจ อบรม เสนอแนะวิธีการใช้และบริการสื่อการเรียนการสอนเพื่อให้ครูสามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 1.1.5 เป็นศูนย์กลางในการประสานโครงการวางแผนและจัดระบบการดำเนินโครงการต่างๆ ของหน่วยศึกษานิเทศ
- 1.1.6 สนับสนุนและพัฒนาระบบการนิเทศการศึกษาให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น
- 1.1.7 สนับสนุนและพัฒนาระบบการบริหารการศึกษาให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น
- 1.1.8 สนับสนุนการดำเนินงานตามโครงการเฉพาะกิจในการพัฒนาคุณภาพการประถมศึกษาของแต่ละจังหวัด

โครงสร้างการบริหารภายในศูนย์วิชาการจังหวัดจะมี 4 งาน ดังนี้

1. งานเลขานุการ เป็นงานธุรการได้คอยหนังสือประสานงานกับหน่วยงานภายในและภายนอกศูนย์วิชาการ ประสานงานภายในศูนย์ตลอดจนประชาสัมพันธ์งานของศูนย์
2. งานวางแผน เป็นการวางแผน ประสานงานและ โครงการที่จะดำเนินงานพัฒนากระบวนการเรียนการสอน
3. การผลิต/การบริการ เป็นงานที่จะต้องใช้ความรู้ความสามารถทางด้านเทคโนโลยีทางการศึกษา โดยเฉพาะการพัฒนาหรือการผลิตสื่อเครื่องมือที่จะสนองต่อการดำเนินงานพัฒนากระบวนการเรียนการสอนตามแผนที่วางไว้ตลอดจนให้บริการสื่อการเรียนการสอนที่ผลิตการจัดหมวดหมู่หนังสือ และสื่อการเรียนการสอนและการให้บริการ
4. งานพัฒนาบุคลากร เป็นงานที่จะฝึกอบรมให้ครูผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจในการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนการสอน และวิทยาการใหม่ๆ ทางการศึกษา

การบริหารภายในศูนย์วิชาการจังหวัดอยู่ในรูปคณะกรรมการ เพราะเป็นการดำเนินงานแบบร่วมกันคิดร่วมกันทำใช้

ศูนย์วิชาการจังหวัดจะมีคณะบุคคลบริหาร 2 คณะ คือ คณะกรรมการบริหารศูนย์วิชาการจังหวัดและคณะทำงานศูนย์วิชาการจังหวัด โดยมีคณะกรรมการดังนี้

1. คณะกรรมการบริหารศูนย์วิชาการจังหวัด	ประธานกรรมการ
ผู้อำนวยการประถมศึกษาจังหวัด	รองประธานกรรมการ
หัวหน้าฝ่ายบริหารทั่วไป	กรรมการ
หัวหน้าฝ่ายเจ้าหน้าที่	กรรมการ

หัวหน้าฝ่ายการเงินและพัสดุ	กรรมการ
หัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศ	กรรมการและเลขานุการ
เลขานุการคณะทำงานศูนย์วิชาการ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการบริหารศูนย์วิชาการจังหวัดมีหน้าที่ ดังนี้

1. กำหนดนโยบายและแนวทางการบริหารศูนย์วิชาการจังหวัดให้สอดคล้องกับนโยบายของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด
2. วางแนวปฏิบัติการดำเนินงานของศูนย์วิชาการจังหวัด
3. ให้ความเห็นชอบคัดเลือกบุคลากรปฏิบัติงานในหน้าที่ต่างๆ ของศูนย์วิชาการจังหวัด
4. ควบคุม ดูแลและให้การสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์วิชาการจังหวัด
5. ติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานของคณะทำงาน เจ้าหน้าที่ศูนย์วิชาการจังหวัดและกลุ่มโรงเรียน
6. รายงานผลการปฏิบัติงานของศูนย์วิชาการจังหวัด ต่อสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

2. คณะทำงานศูนย์วิชาการจังหวัด ประกอบด้วย

หัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศ	ประธานกรรมการ
หัวหน้าฝ่ายแผนพัฒนา	รองประธานกรรมการ
หัวหน้าฝ่ายนิเทศการศึกษา	รองประธานกรรมการ
ศึกษานิเทศจังหวัดทุกคน	กรรมการ
ศึกษานิเทศ 1 คน	กรรมการและเลขานุการ
ศึกษานิเทศ 1 คน	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

หน้าที่ของคณะทำงานศูนย์วิชาการจังหวัด มีดังนี้

1. วางแผนและดำเนินการเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนการสอนของครูในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด
2. เป็นวิทยากรที่จะพัฒนาบุคลากรทั้งทางวิชาการและทางการบริหาร
3. พัฒนาและผลิตสื่อการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพให้สอดคล้องกับหลักสูตรและความต้องการของโรงเรียน
4. ศึกษาค้นคว้าและเสนอแนะวิธีการใช้สื่อการเรียนการสอนในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ

5. บริการในด้านการผลิตและซ่อมบำรุงสื่อการเรียนการสอนแก่กลุ่มโรงเรียนและโรงเรียน
6. สนับสนุนและพัฒนาระบบการนิเทศการศึกษาให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น
7. สนับสนุนและพัฒนาระบบการศึกษาให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น
8. ดำเนินงานตามโครงการเฉพาะกิจ ในการพัฒนาคุณภาพการประถมศึกษาของและจังหวัด

หน้าที่ของเลขานุการคณะทำงานศูนย์วิชาการจังหวัด

1. ปฏิบัติหน้าที่ตามที่คณะกรรมการบริหารศูนย์มอบหมาย
2. รวบรวมข้อมูลรายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการบริหารศูนย์ได้รับทราบ
3. ปฏิบัติงานธุรการของศูนย์วิชาการจังหวัด

เพื่อให้การดำเนินงานศูนย์วิชาการจังหวัดเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ จึงได้มีการแบ่งงานศูนย์วิชาการออกเป็น 4 งาน ซึ่งแต่ละงานจะมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. งานเลขานุการ มีหน้าที่
 - 1.1 งานธุรการ ได้คอบหนังสือของศูนย์วิชาการจังหวัด
 - 1.2 ประสานงานกับหน่วยงานภายในและภายนอกศูนย์วิชาการจังหวัด
 - 1.3 เป็นแกนกลางในการดำเนินโครงการต่างๆ ของศูนย์วิชาการจังหวัด
 - 1.4 ประสานงานด้านสื่อการเรียนการสอนกับหน่วยงานอื่น
 - 1.5 ประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์วิชาการจังหวัด
 - 1.6 จัดทำรายงานผลการดำเนินงานของศูนย์วิชาการจังหวัด
2. งานวางแผน มีหน้าที่
 - 2.1 วิเคราะห์ภารกิจของแผนงาน/โครงการเกี่ยวกับการเรียนการสอน
 - 2.2 ประสานโครงการต่างๆ เกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนการสอน
 - 2.3 จัดระบบการบริหารโครงการเกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนการสอน
 - 2.4 จัดทำกำหนดการและปฏิทินการปฏิบัติงานของศูนย์วิชาการจังหวัด

3. งานผลิต/บริการ มีหน้าที่

- 3.1 นำแผนการประสานโครงการและจัดระบบโครงการเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนมาวิเคราะห์ห้ออกแบบและผลิตสื่อเครื่องมือ สื่อทัศนวัสดุ สื่อสิ่งพิมพ์และสื่อผสม
- 3.2 บริการให้คำแนะนำตลอดจนผลิตสื่อต้นแบบ เพื่อบริการศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนและโรงเรียนได้นำไปใช้
- 3.3 จัดห้องสมุดศูนย์วิชาการ ซึ่งประกอบด้วยห้องสมุดและห้องสมุดสื่อ

4. งานพัฒนาบุคลากร มีหน้าที่

- 4.1 วางแผนในการฝึกอบรม
- 4.2 วางหลักสูตรการฝึกอบรม
- 4.3 วางแผนการใช้สื่อประกอบการอบรม โดยประสานงานกับงานผลิตบริการ
- 4.4 อำนวยความสะดวกในขณะฝึกอบรม
- 4.5 ประเมินผลการฝึกอบรม

งานย่อยทั้ง 4 งานนี้ ผู้ปฏิบัติก็คือ ศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด โดยพิจารณาคัดเลือกให้มารับผิดชอบงานและงานในรูปแบบงาน และเลือกศึกษาพิเศษ 1 คน เป็นหัวหน้าทีม ส่วนเจ้าหน้าที่ทางเทคนิค อาจจะต้องอาศัยครูที่มีความรู้ความชำนาญมาช่วยเป็นประจำหรือเป็นครั้งคราวแล้วแต่ความเหมาะสม (สำนักงานศูนย์วิชาการจังหวัด 2534 : 7)

ศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน (ศวก.)

ศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มโรงเรียนที่ให้การสนับสนุนการดำเนินงานเพื่อพัฒนาคุณภาพการประถมศึกษา ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการจัดการเรียนการสอน การนิเทศการศึกษา หรือการบริหารการศึกษา โดยที่ผู้ปฏิบัติสามารถใช้ประโยชน์จากศูนย์วิชาการกลุ่มในการปฏิบัติการกิจต่างๆ ดังนี้

1. การจัดระบบการเรียนการสอนตามกลุ่มประสบการณ์ต่างๆ
2. การวางแผนโครงการเพื่อส่งเสริมหรือปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน
3. การผลิตสื่อ/เครื่องมือใช้ในการเรียนการสอน

บทบาทและหน้าที่ของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน

ศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนเป็นแหล่งบริการให้การสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพการประถมศึกษาของกลุ่มโรงเรียนภายในกลุ่ม ซึ่งโดยปกติแล้วกลุ่มโรงเรียนจะต้องบริหารงานด้านต่างๆ 6 ด้าน คือ งานวิชาการ งานอาคารสถานที่ งานบุคลากร งานกิจการนักเรียน งานธุรการ และการเงินและงานความสัมพันธ์กับชุมชน

ศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนมีภารกิจหลักในการให้การสนับสนุนงานด้านวิชาการ ส่วนงานอื่นๆ เป็นภารกิจรองที่ศูนย์วิชาการกลุ่มจะต้องให้ความร่วมมือสนับสนุนการดำเนินงาน ศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน จึงมีบทบาทและหน้าที่ ดังนี้

1. วางแผนและโครงการพัฒนาการเรียนการสอน และงานวิชาการของกลุ่มโรงเรียนเป็นรายปีให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันของกลุ่มโรงเรียน และสนองนโยบายการพัฒนาคุณภาพการประถมศึกษาของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด และสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ โดยเน้นการพิจารณาด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

- การวางแผนการสอน
- การสอนกลุ่มประสบการณ์ต่างๆ
- การวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนภายในโรงเรียน
- พัฒนาการจัดห้องสมุดและศูนย์สื่อการเรียนการสอนประจำโรงเรียน

ทั้งนี้ โดยการประสานงานและโครงการทางวิชาการของโรงเรียนต่างๆ ภายในกลุ่ม โดยวิธีการจัดระบบ (System Approach) เพื่อลดความซ้ำซ้อนสิ้นเปลือง และเพิ่มประสิทธิภาพ โดยความร่วมมือกันทั้งทางด้านงบประมาณกำลังงานและความคิดของบุคลากรในโรงเรียนต่างๆ ภายในกลุ่ม

2. เป็นศูนย์กลางการผลิตค้นคว้าทดลองในเรื่องสื่อ/เครื่องมือการจัดการเรียนการสอน และการพัฒนาวิธีการโดยการปฏิบัติตามโครงการ/แผนงานของศูนย์วิชาการกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องและสนองโครงการ/แผนงานของกลุ่มโรงเรียนตลอดจนปฏิบัติการตามความต้องการของครูผู้สอน ผู้บริหารและผู้นิเทศเพื่อการพัฒนาการเรียนการสอนภายในกลุ่มโรงเรียนนั้นๆ

3. ประสานงานกับศูนย์วิชาการจังหวัดในการรับสนองงานการพัฒนาการเรียนการสอนที่ศูนย์วิชาการจังหวัดดำเนินการและมีเป้าหมายปฏิบัติการในระดับโรงเรียนและกลุ่มโรงเรียน

4. จัดระบบการให้บริการในการให้ยืม การผลิต การสาธิต แนะนำ ส่งเสริม การใช้ การซ่อมแซม การเก็บรักษาเพื่อการเรียนการสอนให้พอแก่ความต้องการและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ตลอดจนการติดตามควบคุมการใช้

5. ประสานงานমনการจัดอบรมหรือประชุมปฏิบัติการของกลุ่มโรงเรียน

6. ติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน เพื่อปรับปรุงแก้ไข ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน การบริหารและการนิเทศให้เกิดผลทางคุณภาพการประถมศึกษาให้มากที่สุด

7. รายงานผลการปฏิบัติงานให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ

8. ปฏิบัติงานตามนโยบายของคณะกรรมการกลุ่มโรงเรียน

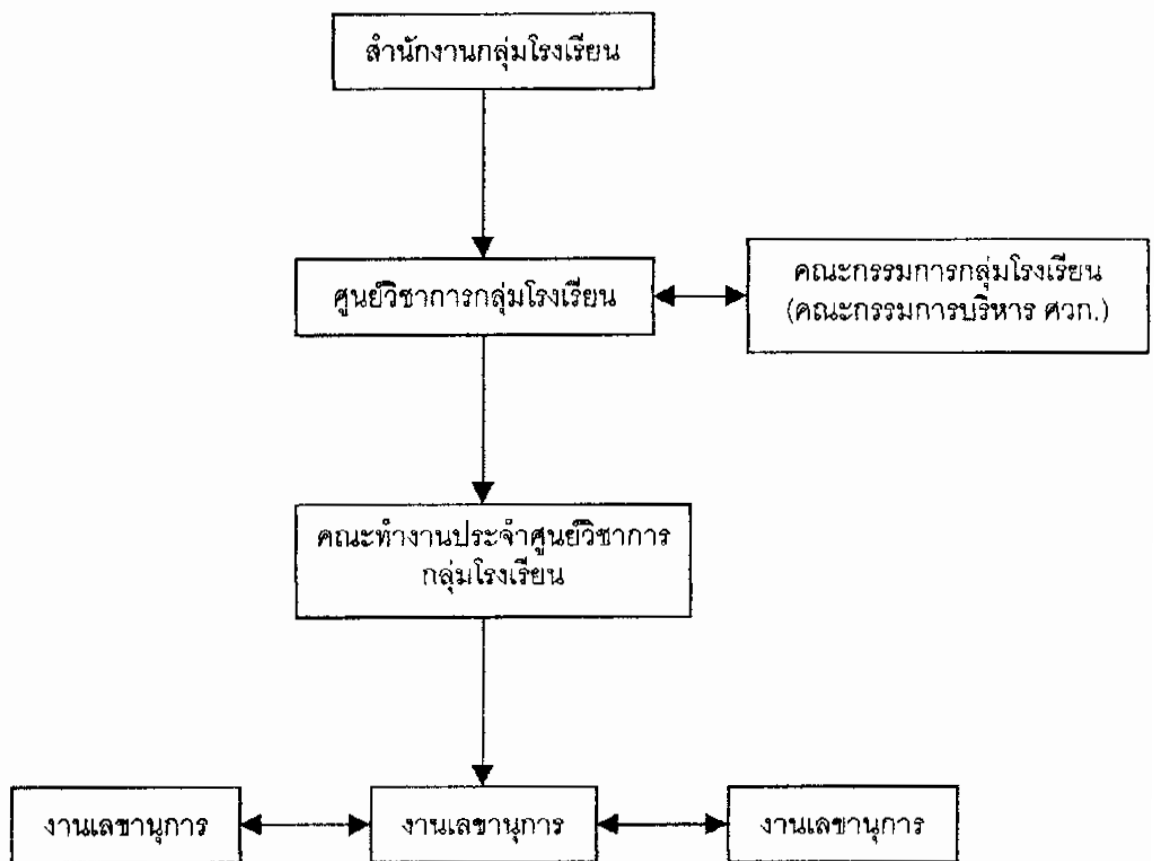
ด้านการประสานงานศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน จะเป็นศูนย์กลางการติดต่อประสานงานระหว่างโรงเรียนกับสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอและศูนย์วิชาการจังหวัด โดยมีผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานประสานงานในระดับต่างๆ ดังนี้

1. ผู้บริหาร โรงเรียนและครูผู้สอนดำเนินงานระดับโรงเรียน
2. ครูประจำศูนย์ดำเนินงานในระดับศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน
- 3.ศึกษานิเทศอำเภอดำเนินงานในระดับสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ
- 4.ศึกษานิเทศจังหวัดดำเนินงานในระดับศูนย์วิชาการจังหวัด

ในการประสานงานทั้ง 4 ระดับนี้ จะติดต่อประสานงานโดยตรง เพื่อความสะดวกและคล่องตัวในการปฏิบัติงานก็ย่อมกระทำได้

2.2 การบริหารภายในศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน

ศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มโรงเรียนที่จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดระบบการทำงานเพื่อการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา โดยให้บริการสนับสนุนการดำเนินงานการสอนของครู การนิเทศการศึกษาในกลุ่มโรงเรียนและโรงเรียนตลอดจนถึงการบริหารเพื่อส่งเสริมการสอนในโรงเรียน ดำเนินงานโดยคณะทำงานของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน การดำเนินงานทั้งหมดอยู่ภายใต้การควบคุมดูแล ส่งเสริมของคณะกรรมการกลุ่มโรงเรียน ซึ่งทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการบริหารศูนย์วิชาการจังหวัดด้วย

การบริหารงานภายในศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน

(ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2531 : 12)

จากแผนภูมิ ศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนดำเนินงานโดยคณะทำงานประจำศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนตามมติของคณะกรรมการกลุ่มโรงเรียนและดำเนินงานศูนย์วิชาการกลุ่มแบ่งออกเป็น 3 งาน คือ งานเลขานุการ งานผลิตสื่อและงานห้องสมุด

2.3 บุคลากรที่บริหารและปฏิบัติงานในศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน เพื่อให้การดำเนินงานของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนเป็นไปตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ จึงได้จัดบุคลากรในการบริหารและปฏิบัติงานของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน เป็น 2 คณะ ดังนี้

1. คณะกรรมการบริหารศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนให้เป็นคณะเดียวกันกับกลุ่มโรงเรียน
2. คณะทำงานศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน ประกอบด้วย
 - 2.1 หัวหน้าสำนักงานกลุ่มโรงเรียน เป็นหัวหน้าคณะทำงาน
 - 2.2 ครูวิชาการประจำกลุ่มประมาณ 6 คนเป็นคณะทำงาน
 - 2.3 ครูวิชาการสำนักงานกลุ่มโรงเรียน เป็นคณะทำงานและเลขานุการ

เพื่อให้การปฏิบัติงานของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน มีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ครูวิชาการสำนักงานกลุ่มโรงเรียนนอกจากจะมีคุณสมบัติตามระเบียบคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ว่าด้วยกลุ่มโรงเรียนประถมศึกษา พ.ศ. 2529 แล้วควรมีคุณสมบัติเพิ่มเติม ดังต่อไปนี้

1. เป็นครูที่มีความสามารถพิเศษหรือมีความถนัดในงานด้านเทคโนโลยีทางการศึกษา
2. เป็นครูที่มีผลงานการสอนเป็นที่ยอมรับของคณะครูโดยทั่วไปกลุ่มโรงเรียนนั้น
3. มีความสนใจที่จะทำหน้าที่ในศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน
4. มีนิสัยรักการบริการ อดทน ขยันและพยายามคิดค้นหาทางจัดการเรียนการสอนให้ได้ผลมากที่สุด

หน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน

1. กำหนดนโยบายของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและนโยบายของกลุ่มโรงเรียน ตลอดจนนโยบายของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด
2. จัดหาบุคลากรในการปฏิบัติงานของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน
3. วางแนวปฏิบัติในการดำเนินงานของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน
4. ควบคุมดูแลและให้การสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน
5. ประเมินผลการดำเนินงานศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน
6. พิจารณารายงานผลการปฏิบัติงานของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน ที่คณะกรรมการศูนย์วิชาการกลุ่มได้จัดขึ้น เพื่อนำเสนอต่อไปยังหน่วยเหนือทราบ

หน้าที่ของคณะกรรมการศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน

คณะกรรมการศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนมีหน้าที่การปฏิบัติงานตามโครงการประจำปี และปฏิบัติงานประจำของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนตามฝ่ายงาน 3 งานที่ได้แบ่งไว้แล้วในหัวข้อโครงสร้างการบริหารภายในศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน ทั้งนี้โดยมีบุคลากรและหน้าที่ประจำฝ่ายงาน ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2531 : 10-14)

1. งานเลขานุการ

ผู้รับผิดชอบงานนี้ ได้แก่ หัวหน้าสำนักงานกลุ่มโรงเรียนและครูวิชาการสำนักงาน โดยมีหน้าที่ ดังนี้ คือ

- 1.1 รับผิดชอบงานธุรการของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน
- 1.2 ประสานแผนงาน/โครงการการเรียนการสอน การบริหารและการนิเทศของโรงเรียนต่างๆ ภายในกลุ่ม โดยการบูรณาการด้วยวิธีการจัดระบบ (System Approach) และพัฒนาให้เป็นโครงการประจำปีของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนเสนอคณะกรรมการกลุ่มโรงเรียนเพื่อขออนุมัติ
- 1.3 ประสานงานและจ่ายงานแก่ฝ่ายงานผลิตและงานบริการให้ดำเนินการตามประเภทงานที่กำหนดในแผนงาน/โครงการให้สำเร็จลุล่วง รวมทั้งพิจารณางานเฉพาะกิจที่ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการกลุ่มโรงเรียนเพื่อกระจายงานแก่ฝ่ายปฏิบัติตามความเหมาะสม
- 1.4 ประสานงานในการจัดการอบรมหรือประชุมปฏิบัติการที่มีขึ้นภายในกลุ่มโรงเรียน
- 1.5 เก็บรวบรวมสถิติข้อมูลต่างๆ ของโรงเรียนทุกโรงเรียนภายในกลุ่ม
- 1.6 ประเมินผลการดำเนินงานทั้งงาน โครงการและงานประจำของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน
- 1.7 จัดทำรายงานผลการดำเนินงานที่ได้ประเมินแล้ว เสนอแก่คณะกรรมการบริหารศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนตามกำหนด (รายเดือน รายภาคเรียน และรายปีการศึกษา)

2. งานผลิต

ผู้รับผิดชอบงานนี้ ได้แก่ ครูประจำศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนและครูวิชาการประจำกลุ่มประสบการณ์ 6 โดยมีหน้าที่ดังนี้ คือ

- 2.1 ผลิตและจัดหาอุปกรณ์สื่อการเรียนการสอนตามแผนงาน/โครงการประจำปีของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน
- 2.2 พัฒนาเทคนิคและวิธีการในการผลิตและการใช้สื่อ/เครื่องมือเพื่อการเรียนการสอน การนิเทศและการบริหาร
- 2.3 ซ่อมบำรุงอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนที่ชำรุดให้อยู่ในสภาพดีพร้อมที่จะใช้งาน
- 2.4 ให้คำแนะนำปรึกษาแก่ครูภายในกลุ่มโรงเรียนเกี่ยวกับเทคนิคในการผลิตการใช้อุปกรณ์หรือสื่อการเรียนการสอนและวิธีการสอน
- 2.5 ให้ความร่วมมือในการผลิตสื่อ นิทรรศการหรืองานฝีมือในการประดิษฐ์ตกแต่งในคราวที่มีกิจกรรมพิเศษของกลุ่มโรงเรียน เช่น งานนิทรรศการงานอบรมหรือประชุมปฏิบัติการ

3. งานห้องสมุด

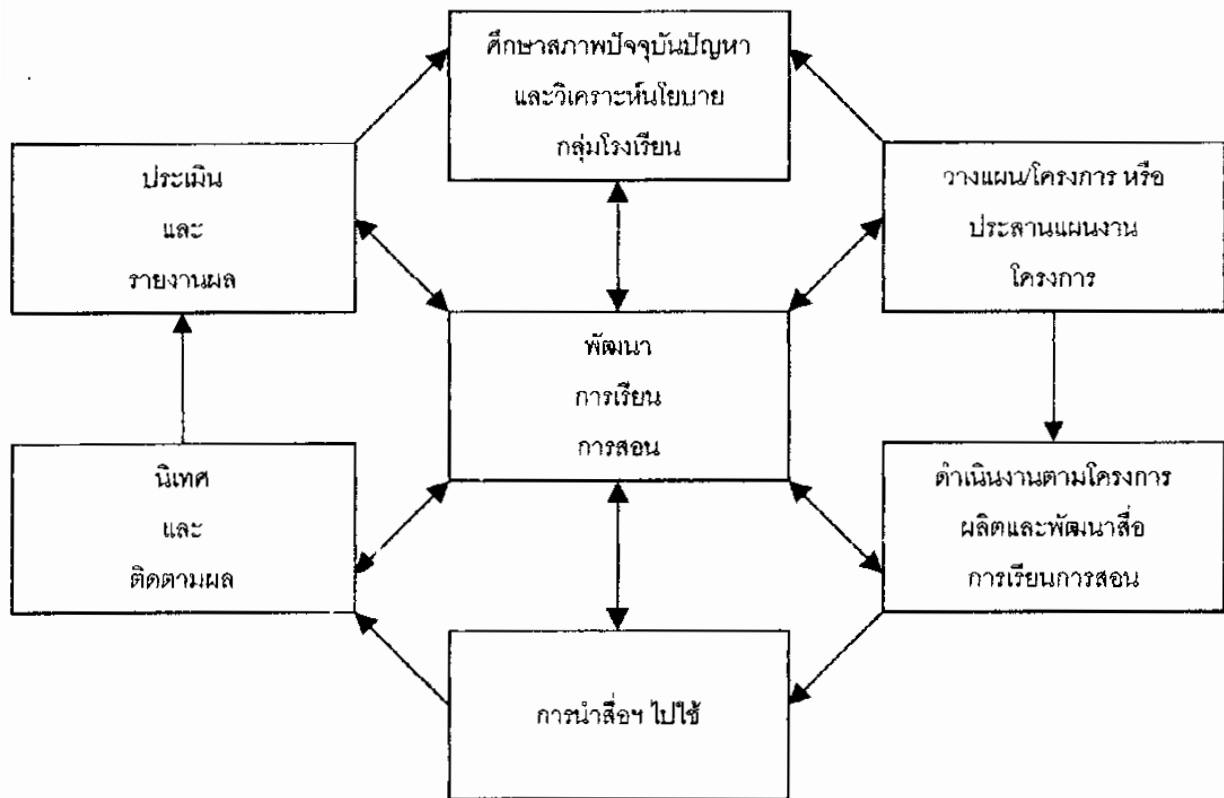
ผู้รับผิดชอบงานนี้ ได้แก่ ครูวิชาการสำนักงานกลุ่มโรงเรียนและครูวิชาการประจำกลุ่มประสบการณ์ของกลุ่มโรงเรียน โดยมีหน้าที่ ดังนี้ คือ

- 3.1 จัดระบบการเก็บรักษาเครื่องมือ อุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน
- 3.2 ร่างระเบียบการให้บริการเครื่องมือ อุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมการใช้ให้เพียงพอทั่วถึงและประหยัด
- 3.3 ให้คำปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับการใช้อุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนที่ครูมาติดต่อขอบริการ โดยเฉพาะรายละเอียดปลีกย่อยที่สำคัญหรือข้อควรระวังในการใช้อุปกรณ์สื่อการเรียนการสอน ในแต่ละชั้น ที่อาจมีจุดอ่อนเฉพาะที่ เพื่อป้องกันการชำรุดเสียหายอันอาจเกิดขึ้นได้ระหว่างการนำไปใช้
- 3.4 รวบรวมสถิติการให้บริการของโรงเรียนต่างๆ ภายในกลุ่มและกลุ่มประชาสัมพันธุ์ให้ทราบ เพื่อกระตุ้นให้โรงเรียนต่างๆ สนใจมาใช้บริการมากขึ้น

2.4 การดำเนินงานของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน

ศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มโรงเรียน ที่จะให้บริการด้านสื่อเครื่องมือ วิธีการและการจัดระบบในการปฏิบัติงานของครูผู้สอน ครูวิชาการ ผู้บริหารและผู้นิเทศ เพื่อมุ่งเน้นในการพัฒนาการเรียนการสอนให้มีคุณภาพสูงสุด โดยการปฏิบัติงานร่วมในโครงการของกลุ่มโรงเรียน โดยใช้งบประมาณของกลุ่มโรงเรียนภายใต้การควบคุมดูแลสนับสนุนของคณะกรรมการกลุ่มโรงเรียน

สำหรับกระบวนการดำเนินงานได้ยึดตามแนวทางที่มีแผนงานกำกับอย่างเป็นระบบ ดังนั้น การดำเนินงานของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนจะดำเนินการตามโครงการรายปี โดยมีกระบวนการดำเนินงานตามขั้นตอน ดังแผนภูมิ

กระบวนการดำเนินงานของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน
(ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2531 : 13)

ศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนเน้นการบริการสื่อการเรียนการสอนให้แก่ นักเรียน ภายในกลุ่มเป็นงานหลักจึงต้องมีการศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการของโรงเรียนภายในกลุ่ม เพื่อให้กลุ่มวางแผนจัดทำโครงการประชุมเชิงปฏิบัติการผลิตสื่อ นิเทศการใช้สื่อ โดยการแนะนำสาริต และอบรมแล้วให้โรงเรียนนำไปใช้หรือยืมใช้ มีการประเมินผลการนำสื่อการเรียนการสอนไปใช้ เป็นระยะๆ ตามแบบประเมิน รวบรวมข้อมูลต่างๆ เพื่อนำไปประกอบการพิจารณาในการพัฒนา สื่อที่ให้บริการตามสภาพที่ใช้การได้และทันต่อเหตุการณ์อยู่เสมอ

ด้วยแล้วจึงเปิดโอกาสให้คณะกรรมการบริหารงานงบประมาณได้จัดสรรเงินมา สนับสนุนศูนย์วิชาการตามความต้องการด้วย

3. วัสดุ สื่อ/เครื่องมือ ได้มาจากส่วนต่างๆ คือ
 - 3.1 สปช. จัดซื้อ/หาได้
 - 3.2 กลุ่มดำเนินการซื้อจากงบประมาณประจำปี
 - 3.3 รับบริจาคหน่วยงานหรือเอกชน

ภารกิจของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน

ศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนนับได้ว่า เป็นแหล่งรวบรวมของปัจจัยต่างๆ ที่จะสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพการประถมศึกษาที่สมบูรณ์ ซึ่งจะต้องมีการกิจ

1. วางแผนการดำเนินงานของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน เพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และงานวิชาการกลุ่มโรงเรียน
2. ดำเนินการผลิต ค้นคว้า ทดลอง เกี่ยวกับสื่อและเทคนิควิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
3. จัดระบบเก็บรักษาอุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอน หนังสือและสิ่งพิมพ์ให้เป็นหมวดหมู่
4. จัดระบบบริการอุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอน
5. จัดทำสถิติข้อมูลที่เป็นในการพัฒนาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ของโรงเรียนภายในกลุ่ม
6. ให้ความรู้ แนะนำ ส่งเสริมการใช้อุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอนตลอดจนเทคนิควิธีการแก่ครูภายในกลุ่มโรงเรียนและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง
7. สนับสนุนเครื่องมือ อุปกรณ์และสื่อเพื่อการพัฒนาบุคลากรและงานอื่นๆ ของกลุ่มโรงเรียน
8. ประสานงานกับศูนย์วิชาการจังหวัด สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ ตลอดจนบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เพื่อประโยชน์การใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ
9. ประเมินผลและรายงานผลการปฏิบัติงานของศูนย์วิชาการและห้องสมุดกลุ่มโรงเรียนให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ
10. ปฏิบัติงานอื่นที่ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการกลุ่มโรงเรียน

โดยส่วนรวมแล้วการดำเนินงานของศูนย์วิชาการและห้องสมุดกลุ่มโรงเรียนมีการปฏิบัติงานร่วมกัน มีความประสานสอดคล้องต้องกัน ซึ่งจะต้องมีบุคลากรผู้รับผิดชอบงานศูนย์วิชาการและห้องสมุดกลุ่มโรงเรียน เพื่อให้การดำเนินงานของศูนย์วิชาการและห้องสมุดกลุ่ม

โรงเรียนเป็นไปในทิศทางเดียวกันตามเจตนารมณ์ของการจัดตั้งกลุ่มโรงเรียน จึงกำหนดให้มีผู้รับผิดชอบการดำเนินงานในรูปของคณะกรรมการซึ่งมีอยู่ 2 คณะด้วยกัน คือ

1. คณะกรรมการบริหารศูนย์วิชาการและห้องสมุดกลุ่มโรงเรียน ประกอบด้วย
 - 1.1 ประธานกลุ่มโรงเรียน เป็นประธาน
 - 1.2 กรรมการกลุ่มโรงเรียน เป็นกรรมการ
 - 1.3 หัวหน้าสำนักงาน เป็นกรรมการและเลขานุการ
 - 1.4 ครูวิชาการสำนักงาน เป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
2. คณะทำงานศูนย์วิชาการและห้องสมุดกลุ่มโรงเรียน ประกอบด้วย
 - 2.1 ผู้บริหารโรงเรียนที่ตั้งสำนักงานกลุ่ม เป็นที่ปรึกษา
 - 2.2 หัวหน้าสำนักงาน เป็นหัวหน้า
 - 2.3 ครูวิชาการกลุ่ม เป็นคณะทำงาน
 - 2.4 ครูที่เป็นเจ้าหน้าที่ห้องสมุด โรงเรียนทุกโรงเรียนในกลุ่มเดียวกัน เป็นคณะทำงาน
 - 2.5 บุคลากรอื่นที่เหมาะสม เป็นคณะทำงาน
 - 2.6 ครูวิชาการสำนักงาน เป็นคณะทำงานและเลขานุการ

สื่อการเรียนการสอน

ความหมายของสื่อการเรียนการสอน

สื่อ (Medium ,pl. media) เป็นคำมาจากภาษาละตินว่า "Medium" แปลว่า "ระหว่าง" (Between) หมายถึง สิ่งใดก็ตามที่บรรจุข้อมูลเพื่อให้ผู้ส่งและผู้รับสามารถสื่อสารกันตรงตามวัตถุประสงค์ เมื่อมีการนำสื่อมาใช้ในการเรียนการสอน จึงเรียกว่า "สื่อการเรียนการสอน" (Instructional Media) หมายถึง สื่อชนิดใดก็ตามไม่ว่าจะเป็นเทปบันทึกเสียง สไลด์ วิทยุ โทรทัศน์ วีดิทัศน์ แผนภูมิ ภาพนิ่ง ฯลฯ ซึ่งบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับการเรียนการสอน สิ่งเหล่านี้เป็นวัสดุอุปกรณ์ทางกายภาพที่นำมาใช้ในเทคโนโลยีการศึกษา เป็นสิ่งที่ใช้เป็นเครื่องมือหรือช่องทางสำหรับการสอนของผู้สอนส่งไปถึงผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนสามารถเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่ผู้สอนวางไว้เป็นอย่างดี (กิดานันท์ มลิทอง 2543 : 89)

ชอร์ส (Shores 1960 : 1 อ้างถึงใน กมลและนิศยา เวียสุวรรณ 2539 : 39) กล่าวว่า สื่อการสอนเป็นเครื่องมือช่วยสื่อความหมายใดๆ ก็ตามที่จัดโดยครูและนักเรียนเพื่อเสริมการเรียนรู้

เครื่องมือการสอนทุกชนิดเป็นสื่อการสอน เช่น หนังสือในห้องสมุด โสตทัศนวัสดุต่างๆ ทรัพยากรจากชุมชน เป็นต้น

บราวน์ และคณะ (Brown and Other 1993 : 584) กล่าวว่า จำพวกอุปกรณ์ทั้งหลายที่สามารถช่วยเสนอความรู้ให้แก่ผู้เรียนจนเกิดผลการเรียนที่ดี ทั้งนี้รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ที่ไม่เฉพาะแต่สิ่งที่เป็นวัสดุหรือเครื่องมือ เช่น การศึกษานอกสถานที่ การสาธิต การทดลอง เป็นต้น

เกอร์ลัคและอีลาย (Gerlach and Ely 1982 : 282) ได้ให้ความหมายของสื่อการเรียนการสอนว่า “สื่อการสอนมีบทบาทเป็นกุญแจสำคัญในการวางแผนและการใช้การสอนเชิงระบบ สื่อมีความหมายมากมายไม่ว่าจะเป็นบุคคล วัสดุ อุปกรณ์ หรือเหตุการณ์ที่สร้างเงื่อนไข ซึ่งสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ทักษะ และทัศนคติต่างๆ ตามความหมายนี้ ครู คำรา และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนก็เป็นสื่อทั้งสิ้น”

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ และคณะ (อ้างถึงใน ครองศักดิ์ แยมประยูร 2539 : 13) ได้ให้ความหมายของสื่อการสอนไว้ว่า หมายถึง “วัสดุ (สิ่งเปลี่ยน) อุปกรณ์ (เครื่องมือที่ไม่ผูกพันได้ง่าย) และวิธีการ (กิจกรรมละคร เกมทดลอง ฯลฯ) ที่ใช้เป็นสื่อกลางให้ผู้สอน สามารถส่งหรือถ่ายทอดความรู้และทักษะไปสู่ผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากความหมายของสื่อการเรียนการสอนที่กล่าวมา สื่อการเรียนการสอน หมายถึง วัสดุ อุปกรณ์ และเทคนิควิธีการที่ผู้สอนนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เกอร์ลัค และอีลาย (Gerlach and Ely 1971 : 287-288 อ้างถึงใน กมลและนิตยา เวียสุวรรณ 2539 : 40-41) ได้แบ่งสื่อการสอนออกเป็น 8 ประเภท คือ

1. ของจริงและตัวบุคคลรวมทั้งสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจริง เช่น การสาธิต การทดลอง การศึกษานอกสถานที่
2. สื่อการสอนประเภทภาษาพูดหรือภาษาเขียน หมายถึง คำพูด คำรา วัสดุตีพิมพ์ คำอธิบายในสไลด์ फिल्मสตริป แผ่นภาพโปร่งแสง
3. วัสดุกราฟิก เช่น แผนภูมิ แผ่นภาพ แผ่นสถิติ ไปสเตอร์ การ์ตูน แผนที่ ลูกโลก ภาพวาด ฯลฯ วัสดุประเภทนี้นอกจากจะนำมาใช้โดยตรงแล้ว ยังปรากฏในหนังสือ คำรา แบบเรียน หนังสืออ้างอิงต่างๆ บนแผ่นโปร่งแสงใน फिल्मสตริป สไลด์ เป็นต้น
4. ภาพนิ่ง เป็นภาพที่ได้จากการถ่ายภาพ สไลด์ และ फिल्मสตริป
5. ภาพเคลื่อนไหว ได้แก่ ภาพยนตร์ โทรทัศน์
6. การบันทึกเสียง ได้แก่ เสียงจากเทปบันทึกเสียง จากแผ่นเสียง จากร่องเสียงของ फिल्मภาพยนตร์ ฯลฯ

7. สื่อประเภทการสอนแบบโปรแกรมเป็นสื่อการสอนที่จะต้องจัดเตรียมไว้ล่วงหน้า อาจมีโสตทัศนศึกษาช่วย เช่น แบบเรียนแบบโปรแกรม บทเรียนสำเร็จรูปที่ใช้กับเครื่องช่วยสอนหรือคอมพิวเตอร์
8. สื่อประเภทสถานการณ์จำลองและชุดการสอน ได้แก่ การแสดงบทบาทละครในงาน

กรมวิชาการ (2545 : 7-9) ได้จำแนกสื่อการสอนออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

1. สื่อสิ่งพิมพ์ หมายถึง หนังสือและเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ซึ่งได้แสดงหรือจำแนกหรือเรียบเรียงสาระความรู้ต่างๆ โดยใช้หนังสือที่เป็นตัวเขียน หรือตัวพิมพ์เป็นสื่อเพื่อแสดงความหมาย สื่อสิ่งพิมพ์มีหลายประเภท เช่น เอกสาร หนังสือ ตำรา หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร จุลสาร จดหมาย จดหมายเหตุด่วน บันทึกรายงาน วิทยานิพนธ์ เป็นต้น

2. สื่อเทคโนโลยี หมายถึง สื่อการเรียนรู้ที่ได้ผลิตขึ้นเพื่อใช้ควบคู่กับเครื่องมือโสตทัศนวัสดุหรือเครื่องมือที่เป็นเทคโนโลยีใหม่ๆ สื่อการเรียนรู้ดังกล่าว เช่น แถบบันทึกภาพพร้อมเสียง (วิดีโอเทป) แถบบันทึกเสียง ซีดีรอม คอมพิวเตอร์ช่วยสอน นอกจากนี้สื่อเทคโนโลยียังหมายถึงกระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน เช่น การใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการเรียนการสอน การศึกษาผ่านดาวเทียม

3. สื่ออื่นๆ นอกจากสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อเทคโนโลยีแล้ว ยังมีสื่ออื่นๆ ที่ส่งเสริมการเรียนการสอน ซึ่งมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าสื่อ 2 ประเภทดังกล่าว เพราะสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่ท้องถิ่นที่ขาดแคลนสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อเทคโนโลยี สื่อเหล่านี้ได้แก่

- 3.1 สื่อบุคคล หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งสามารถถ่ายทอดสาระความรู้ แนวคิด เจตคติและวิธีปฏิบัติตนไปสู่บุคคลอื่น อาจเป็นบุคลากรที่อยู่ในระบบโรงเรียน เช่น ผู้บริหาร ครูผู้สอน ตัวผู้เรียน นักการศึกษา หรือภายนอกโรงเรียน เช่น บุคลากรในท้องถิ่นที่มีความสามารถและเชี่ยวชาญในสาขาอาชีพต่างๆ เป็นต้น

- 3.2 สื่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือสภาพที่อยู่รอบตัวผู้เรียน เช่น พืชผัก ผลไม้ สัตว์ชนิดต่างๆ ปรากฏการณ์ แผ่นดินไหว สภาพดินฟ้าอากาศ ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ แหล่งวิทยบริการหรือแหล่งการเรียนรู้ ห้องสมุด ชุมชน สังคม วัฒนธรรม ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นสื่อที่มีความสำคัญต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ซึ่งครูหาได้ไม่ยาก

- 3.3 สื่อกิจกรรม/กระบวนการ หมายถึง กิจกรรมหรือกระบวนการที่ครูหรือผู้เรียนกำหนดขึ้นเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ ใช้ในการฝึกทักษะซึ่งต้องใช้กระบวนการ การคิด การปฏิบัติ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้ของผู้เรียน เช่น การแสดง

ละคร บทบาทสมมติ การสาธิต สถานการณ์จำลอง การจัดนิทรรศการ การไปทัศนศึกษานอกสถานที่ การทำโครงการ เกม เพลง การปฏิบัติตามใบงาน ฯลฯ

3.4 สื่อวัสดุ/เครื่องมืออุปกรณ์ หมายถึง วัสดุที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อประกอบการเรียนรู้ เช่น หุ่นจำลอง แผนภูมิ แผนที่ ตาราง สถิติ กราฟ ฯลฯ นอกจากนี้ยังรวมถึงสื่อประเภทเครื่องมือและอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงานต่างๆ เช่น อุปกรณ์ทดลองวิทยาศาสตร์ เครื่องมือวิชาช่าง เป็นต้น

คุณค่าของสื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอนมีคุณค่าและประโยชน์ต่อการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก โดยมีครูทำหน้าที่นำสื่อมาประกอบการสอน นักเทคโนโลยีการศึกษาได้กล่าวถึงคุณค่าของสื่อการเรียนการสอนไว้ดังนี้

ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2526 : 137) ได้กล่าวถึงสื่อการเรียนการสอนว่า สื่อการเรียนการสอนมีคุณค่าหรือมีลักษณะพิเศษต่างๆ ภายในตัวของสื่อเองและมีผลต่อการจัดการเรียนการสอน ซึ่งคุณค่าของสื่อการเรียนการสอนโดยทั่วไปสรุปได้ดังนี้

1. ช่วยเพิ่มพูนประสบการณ์ของผู้เรียน
2. ทำให้เนื้อหาวิชาความรู้ที่สอนมีความหมายต่อนักเรียนมากขึ้น
3. ช่วยสร้างความสนใจของผู้เรียนทำให้ครูสามารถสอนและจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้กว้างขวางมากขึ้น
4. เป็นเครื่องชี้แนะการตอบสนองของผู้เรียนไม่ว่าจะเป็นการสอนโดยใช้เทคนิคแบบใดก็ตาม
5. ทำให้เอาชนะขีดจำกัดต่างๆ ทางกายภาพได้
6. ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนากระบวนการเรียนต่างๆ เช่น การแก้ปัญหา
7. เป็นเครื่องมือสำหรับครูในการวินิจฉัยผลการเรียนการสอนและช่วยในการสอนซ่อมเสริม

เป็รื่อง อนุท(2517 : 131-132) ได้กล่าวสรุปเกี่ยวกับลักษณะของสื่อการเรียนการสอนซึ่งได้จากผลการวิจัยสื่อการเรียนการสอนชนิดต่างๆ โดยมีได้จำกัดเฉพาะชนิดใดชนิดหนึ่งว่ามีคุณค่าต่อการเรียนการสอน ดังนี้

1. ช่วยให้คุณภาพการเรียนรู้ดีขึ้น เพราะมีความจริงจังและมีความหมายชัดเจนต่อผู้เรียน
2. ช่วยให้ผู้เรียน เรียนรู้ในปริมาณมากขึ้นในเวลาที่กำหนดไว้จำนวนหนึ่ง

3. ช่วยให้ผู้เรียนสนใจและมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอน
4. ช่วยให้ผู้เรียนจำ ประทับความรู้ลึก และทำอะไรเร็วและดีขึ้น
5. ช่วยส่งเสริมการคิด และการแก้ปัญหาในกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน
6. ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ในสิ่งที่เรียนได้ลำบากโดยการช่วยแก้ปัญหาหรือข้อจำกัดต่างๆ ดังนี้
 - 6.1 ทำสิ่งที่ซับซ้อนให้ง่ายขึ้น
 - 6.2 ทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรม
 - 6.3 ทำสิ่งที่เคลื่อนไหวเร็วให้ดูช้าลง
 - 6.4 ทำสิ่งที่เคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนแปลงช้าให้ดูเร็วขึ้น
 - 6.5 ทำสิ่งที่ใหญ่มากให้ย่อขนาดลง
 - 6.6 ทำสิ่งที่เล็กมากให้ขยายขนาดขึ้น
 - 6.7 นำสิ่งที่เป็นอคติมาให้ศึกษาได้
 - 6.8 นำสิ่งที่อยู่ไกลหรือลึกลับมาศึกษาได้

กิดานันท์ มลิทอง (2543 : 98) ได้อธิบายถึงคุณค่าของสื่อการสอนว่า สื่อการสอนสามารถใช้ประโยชน์ได้กับผู้เรียน ดังต่อไปนี้

1. เป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจเนื้อหาบทเรียนที่ยังยากซับซ้อนได้ง่ายขึ้นในระยะอันสั้น และสามารถช่วยให้เกิดความคิดรวบยอดในเรื่องนั้นได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว
2. สื่อจะช่วยกระตุ้นและสร้างความสนใจให้กับผู้เรียน ทำให้เกิดความสนุกและไม่รู้สึกเบื่อหน่าย
3. การใช้สื่อจะทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจตรงกันและเกิดประสบการณ์ร่วมกันในวิชาที่เรียน
4. ช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้น ทำให้เกิดมนุษยสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้เรียนด้วยกันและกับผู้สอนด้วย
5. ช่วยสร้างเสริมลักษณะที่ดีในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์จากการใช้สื่อเหล่านั้น
6. ช่วยแก้ปัญหาเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยการจัดให้มีการใช้สื่อในการศึกษารายบุคคล

จากทัศนะของนักเทคโนโลยีและนักการศึกษาที่เสนอมาข้างต้น อาจสรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอนมีคุณค่ามากมายทั้งต่อผู้เรียนและผู้สอนในการจัดการสอน ดังนั้นจึงสรุปคุณค่าของสื่อการเรียนการสอน ดังนี้

คุณค่าต่อผู้เรียน

1. ช่วยผู้เรียนเรียน ได้มากขึ้นในเวลาอันสั้น
2. ช่วยให้จำนวนเด็กรับรู้เนื้อหาที่ครูสอนได้รวดเร็วและมีความหมาย
3. ช่วยให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้มากขึ้น
4. ช่วยให้เด็กอ่านได้เร็วขึ้น
5. ช่วยเพิ่มทักษะในการเรียนรู้
6. ช่วยให้จำเรื่องราวต่างๆ ได้มากและนาน
7. ช่วยให้ผู้เรียนมีการพัฒนาความคิดอย่างต่อเนื่อง
8. แก้ไขปัญหาความแตกต่างระหว่างบุคคล

คุณค่าต่อผู้สอน

1. ประหยัดเวลา
2. แบ่งเบาภาระครูในการเตรียมเนื้อหา
3. ช่วยให้ครูเพิ่มพูนประสบการณ์ให้ผู้เรียน
4. ช่วยให้ครูจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน ได้หลายรูปแบบ
5. ช่วยครูกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการตอบสนองตามที่คาดหวังจะให้เกิดในตัวผู้เรียน
6. ช่วยครูในการส่งเสริมให้ผู้เรียนทำกิจกรรมหลายๆ รูปแบบ
7. ช่วยครูในการสอนสิ่งที่ไม่อาจนำมาให้นักเรียนดูได้โดยตรง
8. ช่วยให้การสื่อสารระหว่างครู และนักเรียนง่ายขึ้น
9. ช่วยครูในการวินิจฉัย หรือซ่อมเสริมให้ผู้เรียน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากรายงานการศึกษาสภาพการใช้สื่อการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ของกองวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536 : 13-15) ได้เสนอผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพการใช้สื่อการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา ดังนี้

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2532) ได้ทำการสำรวจสภาพการปฏิบัติงานของครูในสถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เทศบาล และกรุงเทพมหานครในปีการศึกษา 2530 พบว่าเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอน ครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติส่วน

ใหญ่ มีความรู้ในการผลิตสื่อในระดับปานกลาง สามารถผลิตสื่อได้หลายอย่าง ได้แก่ บัตรคำ รูปภาพ แผ่นภาพ แผนภูมิ อุปกรณ์คณิตศาสตร์ และอุปกรณ์วิทยาศาสตร์ นอกนั้นผลิตบ้างแต่ไม่มากนัก ได้แก่ เทป หุ่นจำลอง กระเป๋าค้นหา สมุดภาพ และบทเรียนสำเร็จรูป นอกจากนี้ยังพบว่า ครูประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติต้องการสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย และงบประมาณสนับสนุนในการผลิตสื่อ

ประภาพรรณ เสงี่ยมวงศ์ (2532) ได้ศึกษาสภาพการใช้สื่อการสอนของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า ครูส่วนใหญ่มีประสบการณ์ด้านสื่อการเรียนการสอนและการดำเนินงานเกี่ยวกับการใช้สื่อการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสมุทรปราการ คือ ขาดแคลนงบประมาณ บุคลากร และอาคารสถานที่ในการดำเนินงานด้านสื่อการเรียนการสอน และต่อมา สวัสดิ์ วันธูภา (2533) ได้ศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการในการใช้สื่อการสอนของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า สื่อการสอนที่โรงเรียนมีมากที่สุด ประเภทวัสดุ ได้แก่ แผนที่ ประเภทเครื่องมือ ได้แก่ เครื่องรับวิทยุ ประเภทกิจกรรม ได้แก่ ชุดการสอน โดยครูผลิตสื่อการสอนจากวัสดุที่โรงเรียนจัดหามาให้เป็นส่วนมาก ครูส่วนมากมีการตัดสินใจใช้สื่อการสอนด้วยตนเอง และใช้สื่อการสอนที่มีอยู่ในโรงเรียน ปัญหาที่พบคือ โรงเรียนมีสื่อน้อย ไม่เพียงพอต่อความต้องการ ขาดงบประมาณในการผลิต และมีการสอนมากทำให้ไม่มีเวลาในการผลิตสื่อ

อำนาจ คงเพียรราช (2533) ได้ศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัญหาการดำเนินงานศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดมหาสารคามพบว่า ศูนย์วิชาการมีปริมาณหนังสือ สิ่งพิมพ์ วัสดุ อุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอน เป็นจำนวนที่ไม่เพียงพอต่อการให้บริการของโรงเรียนภายในกลุ่ม

จากเอกสารและผลงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น จึงสรุปว่า สื่อการเรียนการสอนมีบทบาทสูงต่อการพัฒนาการศึกษา และมีผลต่อประสิทธิภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน สื่อแต่ละประเภทให้ผลการเรียนรู้แตกต่างกัน การเลือกใช้สื่ออย่างเหมาะสมจะทำให้ผลการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ครูส่วนใหญ่มีประสบการณ์เกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง สามารถผลิตสื่อและใช้สื่อการเรียนการสอนได้ แต่ความต้องการเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอนทั้งทางด้านความรู้ ความเข้าใจในการใช้และการผลิตอยู่ในระดับสูง มีปัญหาเรื่องการขาดแคลนงบประมาณ บุคลากร เวลา และวัสดุอุปกรณ์ในการผลิต